

УДК 364-43:364-48

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Валерій ПЕТРОВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Україна, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Артем СПІРІН

бакалавр спеціальності «Соціальна робота», Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-7049-1103

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>

Бібліографічний опис статті: Лях, Т., Петрович, В., Спірін, А. (2022). Інструменти соціальної адвокатури прав та інтересів вразливих груп населення. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>

ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДВОКАЦІЇ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Соціальна адвокатура є важливою складовою професійної соціальної роботи, це дієвий інструмент, який допомагає соціальним працівникам, фахівцям соціальної сфери у своїй практичній діяльності захищати, відстоювати права й інтереси вразливих груп населення. Адвокатська кампанія, орієнтована на людей, не лише призводить до необхідних змін, а й генерує нові ідеї, стратегії, перспективи, формує групи активних, ініціативних, небайдужих представників громадськості чи громадських об'єднань, задля продовження дії отриманих результатів та запровадження нових змін й ініціатив. Вдала адвокатська кампанія може вплинути на політику і громадську думку. Адвокатура у громадській діяльності має надзвичайно важливе значення і навички стратегічного планування адвокатських кампаній є вирішальними для досягнення успіху та вирішення проблемних питань вразливих груп населення. Наголошено, що можливість реалізації адвокатських кампаній пов'язана із повноваженнями виконавчих органів місцевих рад. Автори наголошують на двох типах адвокатури: зовнішній та внутрішній і рекомендують застосовувати зовнішню адвокатуру, з огляду на її ефективність, мобілізаційні якості та як таку, що передбачає об'єднання й посилення ініціатив від громади, небайдужої до проблем. Від масштабу кампанії буде залежати підбір інструментів, ресурсів, планування, тривалість кампанії. Адвокатська діяльність може тривати від кількох годин до кількох років. Все залежить від глибини проблеми, політичної волі тих, хто приймає рішення та обраних стратегій й інструментів адвокатури.

У статті обґрунтовано застосування соціальної адвокатури у важливих сферах суспільного життя й наводиться перелік інструментів, які можна застосовувати у адвокатських кампаніях щодо вирішення соціальних питань. Автори зосередили свою увагу на аналізі таких інструментів соціальної адвокатури, як електронна петиція, громадська експертиза, місцева ініціатива, громадські слухання, загальні збори громадян за місцем проживання.

Ключові слова: соціальна адвокатура, адвокатська кампанія, інструменти, громадська експертиза, громадські слухання, загальні збори громадян за місцем проживання, електронна петиція, місцева ініціатива, соціальний працівник.

Tetiana LIACH

PhD in Education, Associate Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Valeriy PETROVYCH

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Avenue, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0003-4955-2642

Artem SPIRIN

Bachelor Specialty «Social work», Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-7049-1103

DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>

To cite this article: Liakh, T., Petrovych, V., Spirin, A. (2022). Instrumenty sotsial'noyi advokatsiyi prav ta interesiv vrazlyvykh hrup naselennya [Tools of social advocacy of rights and interests of vulnerable population groups]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 54–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.8>

TOOLS OF SOCIAL ADVOCACY OF RIGHTS AND INTERESTS OF VULNERABLE POPULATION GROUPS

Advocacy is an important component of professional social work, it is an effective tool that helps social workers, social professionals in their practice to protect, defend the rights and interests of vulnerable groups. A people-centered advocacy campaign not only leads to the necessary changes, but also generates new ideas, strategies, perspectives, forms groups of active, proactive, caring members of the public or public associations, to continue the results and introduce new changes and initiatives. A successful advocacy campaign can influence politics and public opinion. Advocacy in public activities is extremely important and the skills of strategic planning of advocacy campaigns are crucial for success and solving problems of vulnerable groups. It was emphasized that the possibility of implementing advocacy campaigns is related to the powers of the executive bodies of local councils. The authors emphasize two types of advocacy: external and internal, and recommend the use of external advocacy, given its effectiveness, mobilization qualities, and as one that brings together and strengthens initiatives from a community that is not indifferent to problems.

Advocacy in community activities is extremely important, and the skills of strategic planning of advocacy campaigns are crucial for the success and problem-solving of vulnerable groups. It was emphasized that the possibility of conducting advocacy campaigns is related to the powers of the executive bodies of local councils. The authors distinguish between two types of advocacy: external and internal, and recommend the use of external advocacy, given its effectiveness, mobilization qualities and as one that unites and strengthens the initiatives of a community that is not indifferent to problems. The article substantiates the use of advocacy in important areas of public life and lists the tools that can be used in advocacy campaigns to address social issues. The authors focused on the analysis of such advocacy tools as e-petition; public examination; local initiative; public hearings; general meeting of citizens at the place of residence.

Key words: *advocacy campaign, tools, public expertise, public hearings, general meeting of citizens at the place of residence, electronic petition, local initiative, social worker.*

Постановка проблеми. Соціальна адвокація в українському суспільстві повинна стати невід'ємною частиною професійної діяльності соціального працівника: на етапі аналізу та забезпечення потреб, вирішення проблем і надання відповідних соціальних послуг вразливим групам населення.

Ріту Р. Шарма визначив адвокацію, як дію, що спрямована на зміну політики, позиції чи програми будь-якого типу установи, організації (Sharma, 1997).

Наразі, у період розвитку технологій та медіа, соціальну адвокацію можна розглядати не лише як спосіб впливу на політику, а також як вплив на громадську думку в державі, інструмент вирішення або профілактики соціальних проблем.

Успішному розвитку країни, ефективному вирішенню економічних, соціальних, культурних питань, а також своєчасному попередженню різноманітних викликів, сприяє налагоджена взаємодія державних та місцевих інституцій із громадянами (Спіріна, Лунь, 2021). Співпраця органів державної влади з громадськістю сприятиме виявленню існуючих проблем, аналізу їх причин, а також напрацюванню механізмів підвищення результативності такої співпраці.

Основна місія соціальної роботи полягає в тому, щоб підвищити добробут людини та допомогти задовольнити основні людські потреби всіх людей, приділяючи особливу увагу потребам і розширенням можливостей людей, які є вразливими, пригнобленими

та живуть у бідності. Оскільки це передбачає зосередженість як на особистості, так і на суспільстві в цілому, соціальні працівники відіграють складну роль у здійсненні соціальних змін. Працюючи в тісному контакті з клієнтами або від їх імені, соціальні працівники використовують певні стратегії та тактики для ефективної адвокатської діяльності (The Intersection of Social Work and Advocacy – Brescia University, 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації успішних місцевих адвокаційних ініціатив відображено у працях А. Бойко, І. Бриноша, О. Лукша, О. Станкевич-Волосянчук; визначення ключових елементів найбільш поширених моделей адвокатури, перетворень практик, а також обмежень, які застосовуються до адвокаційних моделей вивчали Д. Макінтаєр та Е. Стюарт; формуванню системи відстоювання інтересів в органічному виробництві приділяли свою увагу такі вчені, як: Р. Безус, С. Буртак. Також варто відзначити наукові пошуки І. Давидової, Н. Іванової, І. Коваленко, В. Пашкової, М. Соловйової щодо діяльності адвокаційних кампаній у сфері права. Підготовку майбутніх соціальних працівників до адвокаційної діяльності досліджують М. Лехолетова, Т. Лях, Т. Спіріна.

Мета статті. Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо різних аспектів соціальної адвокатури, водночас, мало дослідженими залишаються інструменти адвокаційних кампаній в практиці соціальної роботи, що і склало мету цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Адвокація є відносно новим терміном, хоча сама ідея захисту, представництва інтересів вразливих груп населення на різних етапах життя не є новою в професійній діяльності соціального працівника. Метою соціальної адвокатури є отримання доступу до благ вразливих груп населення, на які вони мають

право, але не можуть його реалізувати, оскільки не мають безпосереднього доступу до прийняття рішень. Лише через взаємодію отримувачів послуг з юридичними та фізичними особами, активістами, ініціативними групами, впливом на громадську думку, рішеннями в політичній, економічній й соціальній сферах можливо досягти мети (Адвокація, 2014)

Соціальна адвокатура є складовою професійної соціальної роботи, це дієвий інструмент, який допомагає соціальним працівникам, фахівцям соціальної сфери формувати в Україні нові правила гри та змінювати наявні.

Соціальні працівники в роботі з різними категоріями отримувачів послуг виступають посередниками, організаторами дій, спрямованих на вплив на певних осіб або організації, що приймають рішення, контролюють дотримання чинного законодавства, прав та свобод (Лехолетова, Лях, 2020).

Соціальний працівник у своїй практичній діяльності займається адвокацією суспільно важливих тем та звертає увагу на потреби, проблеми, захищає, відстоює права й інтереси вразливих груп населення: захист прав внутрішньо переміщених осіб, підтримка населення, яке постраждало у зв'язку з військовою агресією РФ проти України, особи, які постраждали від торгівлі людьми, особи, які постраждали від домашнього насильства або насильства за ознакою статі тощо (Лехолетова, Лях, Спіріна, 2022). Саме тому, можемо говорити, що соціальна адвокатура – це соціальний процес, оскільки дозволяє впроваджувати зміни на рівні держави.

Американський експерт Бен Брадзель визначає два типи адвокатури: зовнішню та внутрішню (Безверха, Андерсон, 2010). (Табл. 1.).

Незалежно від того, який тип адвокатури обирає фахівець із соціальної роботи, вирішуючи проблеми отримувачів соціальних послуг,

Таблиця 1

Характеристика типів адвокатури за Б. Брадзелем

Зовнішня адвокатура	Внутрішня адвокатура
<ul style="list-style-type: none"> - об'єднання й посилення ініціатив, що виходять від ініціативних груп, небайдужих до проблеми, або тих, хто безпосередньо потерпає від порушення їхніх прав; - мобілізація зусиль значної кількості людей в громаді і шляхом публічних заходів ентузіасти досягають поставленої мети, результатів, необхідних змін у системі; - залучення всіх небайдужих, зацікавлених у досягненні успіху (написати листа, взяти участь у опитуванні, вуличній акції, поширити певну інформацію в соцмережах). 	<ul style="list-style-type: none"> - досягнення змін у наявній нормативній та законодавчій базі зсередини системи, залучаючи осіб, які здійснюють, організовують тиск на законодавців з метою прийняття або відхилення тих чи інших законодавчих актів в інтересах певних осіб або їх груп; - надання владних повноважень ініціативній групі, яка пов'язана із прийняттям рішень або має доступ до основних ресурсів; - реалізується невеликою групою осіб, чий права порушено.

важливо постійно залишатися на зв'язку й бути відповідальним перед тими, чий інтерес він захищатиме. Отже, адвокаційна кампанія, орієнтована на людей, не лише призводить до необхідних соціальних змін, а й генерує нові ідеї, стратегії, перспективи, формує групи небайдужих, активних представників громадськості чи громадських об'єднань, задля продовження дії отриманих результатів, а також запровадження нових змін та ініціатив.

Адвокаційні кампанії можуть бути:

– локальними і зачіпати інтереси невеликої кількості людей (проблема з незаконним будівництвом в конкретному місці);

– орієнтованими на впровадження системних змін у суспільстві (зміни до нормативно-правових, законодавчих актів).

Отже, від масштабу адвокаційної кампанії буде залежати підбір фахівцем із соціальної роботи інструментів, ресурсів, планування, її тривалість. Для підсилення адвокаційної кампанії і досягнення необхідного результату фахівцю із соціальної роботи важливо оцінити можливості й проаналізувати інструменти адвокатури, які будуть використовуватися, та обрати декілька інструментів впливу: особисті прийоми, звернення, прес конференції, круглі столи, електронні петиції, бюджет участі, місцеві ініціативи, громадські ради тощо.

Адвокаційна діяльність має свої характерні інструменти і їх вибір залежатиме від аудиторії, яку опитують; інформації, яку важливо отримати й поширити; взаємодії, яку потрібно налагодити; наявних ресурсів тощо (Баєв, Бринош, Денисенко, Дяченко, 2016).

Умовно інструменти соціальної адвокатури можна об'єднати у три групи: юридичні інструменти, інструменти громадської дипломатії та акції прямої дії (Адвокація, 2021)

Отже, *юридичні інструменти* мають одну спільну особливість: їх використання окреслено певними офіційними документами (документ, який можна використати як доказову базу; рішення, що є обов'язковим до виконання). До юридичних інструментів належать: запити на надання інформації; звернення; використання електронних сервісів органів влади та їхніх відкритих баз даних; петиції; подання позовів до суду; депутатські запити.

Інструменти громадської дипломатії базуються на ініціативі громадян й передбачають

взаємодію з представниками влади, наприклад: експертні ради; консультативно-дорадчі органи; робочі групи, створені при органах влади для виконання певних завдань; громадські обговорення і слухання; круглі столи; особисті зустрічі з посадовцями; членство в наглядових радах тощо.

Здійснення емоційного, суспільного тиску на обрану мішень або цільову групу характеризує *акції прямої дії*. Переважно це протестні форми соціальної адвокатури, що потребують ретельної підготовки і до їх застосування потрібно підходити з обережністю, розуміючи можливі наслідки. Інструментами акції прямої дії можуть бути: марші й демонстрації; мітинги; пікети; флешмоби; вірусний постинг; концерти, виставки, перформанси, вуличні акції.

На нашу думку, на перших етапах варто віддавати перевагу неконфронтаційним інструментам впливу, домовлятися та шукати консенсус, висвітлювати вигоди від вирішення проблеми вразливих груп населення для посадовця, органу влади, країни в цілому.

Розглянемо деякі з інструментів соціальної адвокатури у практиці соціальної роботи в громаді.

Електронна петиція – особлива форма звернення громадян до органів державної влади та органу місцевого самоврядування з вимогою розглянути важливе питання чи вирішити проблему.

Розгляд електронної петиції може бути ініційований громадянами шляхом збору підписів на офіційному веб-сайті органу влади або на веб-сайті громадського об'єднання. Електронна петиція розглядається у випадку, якщо було зібрано встановлену кількість підписів.

Значною перевагою електронної петиції є зручність, оскільки зникає потреба фізично збирати підписи на її підтримку. Достатньо зареєструватись, викласти своє звернення на сайті та спостерігати за кількістю голосів, поданих на підтримку петиції. З моменту оприлюднення електронної петиції, її може прочитати та підтримати кожен громадянин. Також мають можливість ознайомитись із петицією представники ЗМІ, депутати та чиновники ще до набрання такою необхідної кількості голосів. Право громадянина на подання електронної петиції визначено Законом України «Про звернення громадян» (Про звернення громадян, 1996).

Громадська експертиза дає можливість: виявити порушення в організації роботи органів місцевого самоврядування, документуванні; оцінити ефективність та якість прийнятих рішень органами влади, а також їх виконання; надати пропозиції щодо вирішення витань громади; впливати та контролювати діяльність місцевої влади. Але для його використання необхідні ґрунтовні юридичні, бухгалтерські знання, а також знання аудиту. Громадська експертиза вимагає ґрунтовних знань чинного законодавства та фінансової грамотності громадськості, тому є достатньо складною й затяжною у часі (Мізік, Кисла, 2016). Якісно здійснена громадська експертиза є дієвим аргументом у діалозі з органами влади, а результати громадської експертизи можуть стати важливим інформаційним приводом для засобів масової інформації.

Порядок проведення громадської експертизи окреслено у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» (Порядок сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади, 2008).

Місцева ініціатива дає можливість членам територіальної громади ініціювати розгляд будь-якого проблемного питання, яке належить до компетенції місцевої ради та самостійно підготувати проєкт рішення, який обов'язково розглядається на сесії місцевої ради за участю членів ініціативної групи з питань місцевої ініціативи. Місцева ініціатива подається до місцевої ради шляхом збору підписів членів територіальної громади. Вимоги до підготовки проєкту рішення визначено регламентом місцевої ради. Право громадянина вносити на розгляд місцевої ради будь-яке питання, яке належить до компетенції місцевої ради передбачено у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Про місцеве самоврядування в Україні, 2022)

Громадські слухання – колективні зустрічі громадян з представниками місцевої влади, на яких обговорюються та ухвалюються пропозиції щодо вирішення актуальних проблем територіальної громади. За результатами громадських слухань формується до місцевої влади колективна резолюція з пропозиціями щодо вирішення проблеми, котра підлягає обов'язковому розгляду.

Право громадян проводити громадські слухання визначено Законом України «Про міс-

цеве самоврядування в Україні». Місцева рада визначає детальний порядок проведення громадських слухань у статуті територіальної громади (Станкевич-Волосянчук, 2013).

Загальні збори громадян за місцем проживання є формою безпосередньої участі членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. За результатами загальних зборів громадян приймається колективне рішення з пропозиціями щодо вирішення проблеми, яке обов'язково враховують органи місцевого самоврядування у своїй діяльності. Порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання обумовлено законом та статутом територіальної громади.

Право громадян на проведення загальних зборів закріплено у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (Казмеркевич, Коваленко, Гвоздік, Тітаренко, 2019).

Висновки. Отже, соціальна двокація є важливим напрямом в діяльності соціального працівника. Соціальні працівники несуть етичну та професійну відповідальність за те, щоб соціальна політика не дискримінувала чи не ставила членів суспільства в невідгідне становище.

Використання у професійній діяльності соціальним працівником інструментів впливу на владу передбачає чіткий продуманий план адвокаційної кампанії, знання чинного законодавства, медіакомунікацію, орієнтацію у строках та процедурах прийняття відповідальних рішень, розуміння системи побудови влади та розподілу повноважень, кількість учасників адвокаційних кампаній, поєднання кількох адвокатів інструментів впливу на владу одночасно (електронна петиція, громадська експертиза, місцева ініціатива, громадські слухання, загальні збори громадян за місцем проживання), що сприятиме успішному результату адвокаційної кампанії.

Вдала адвокаційна кампанія може вплинути на соціальну політику і громадську думку. Аби побудувати ефективну адвокаційну кампанію доречно формулювати проблему якомога простіше. Соціальна адвокація має бути сфокусована на конкретних проблемах. Адвокація – це сприяння змінам та боротьба з несправедливістю як на індивідуальному, так і на системному рівнях. Соціальні працівники повинні бути рефлексивними, якщо хочуть бути ефективними адвокатами в соціальній роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lekholetova M., Liakh T., Spirina T. Algorithm for organizing and conducting a successful interest representation advocacy campaign. *Social Work and Education*. 2022. Vol. 9. No. 1. P. 67–78. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.5>
2. Sharma R. An introduction to advocacy. 1997. URL: <http://www.fhi360.orgpublications/upload/PNABZ919.pdf> (last accessed: 12.06.2022).
3. The Intersection of Social Work and Advocacy – Brescia University. Brescia University. URL: <https://www.brescia.edu/2019/04/social-work-and-advocacy/> (date of access: 20.06.2022).
4. Адвокація в профілактичній освіті : посібник для активістів неурядових організацій. Київ : Здоров'я через освіту, 2014. 64 с.
5. Адвокація для молодіжних рад : посібник. Київ, 2021. 40 с.
6. Адвокація для провайдерів правової допомоги : посібник / В. Баєв, І. Бринош, Л. Денисенко, Н. Дяченко та ін. ; ред.: В. Баєв, Л. Денисенко. Київ : Українська фундація правової допомоги, 2016. 52 с.
7. Аналітичний звіт за результатами дослідження на тему: «Ефективні інструменти впливу громадськості на процес прийняття рішень органами влади» / автор. кол. : О. М. Мізік, К. М. Кисла. 2016. 66 с.
8. Безверха А., Андерсон В. Проведення адвокаційних медіа-кампаній: Стратегія активних дій / ред. Екейша Шілдр. 2010. 104 с.
9. Громадська участь: підготовка аналітики, адвокація та втілення змін / П. Казмеркевич, О. Коваленко, О. Гвоздік, І. Тітаренко. Київ : Ямчинський О. В., 2019. 64 с.
10. Лехолетова М., Лях Т. Підготовка майбутніх соціальних працівників до адвокаційної діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 2(96). С. 135–144. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/135-144>
11. Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : постанова КМУ № 976 від 5.11.2008. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
12. Про звернення громадян : Закон України, док. № 393/96-ВР, чинний, ред. від 01.01.2022. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
13. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України, док. № 280/97-ВР, ред. від 17.06.2022. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2022).
14. Спіріна, Т. П., Лунь, К. О. Надання інтегрованих соціальних послуг в Україні: міждисциплінарний підхід. *Науковий журнал «Інноваційна педагогіка»*. 2021. Вип. 40. С. 215–218. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.45>
15. Станкевич-Волосянчук О. І. Адвокація як метод впливу : практичний посібник. Ужгород, 2013. 80 с.

REFERENCES:

1. Lekholetova, M. M., Liakh, T. L., Spirina, T. P. (2022). Algorithm for organizing and conducting a successful interest representation advocacy campaign. *Social Work and Education*. 9(1). 67–78. DOI: <https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.1.5> [in English].
2. Sharma, R. (1997). An introduction to advocacy. Retrieved from <http://www.fhi360.orgpublications/upload/PNABZ919.pdf> [in English].
3. The Intersection of Social Work and Advocacy – Brescia University. *Brescia University*. Retrieved from <https://www.brescia.edu/2019/04/social-work-and-advocacy/> [in English].
4. *Advokatsiia v profilaktychnii osviti [Advocacy in Preventive Education]*. (2014). Kyiv : Health through education [in Ukrainian].
5. *Advokatsiia dlia molodizhnykh rad [Advocacy for youth councils]*. (2021). Kyiv [in Ukrainian].
6. Baev, V., Brynosh, I., Denisenko, L., & Dyachenko, N. (2016). *Advokatsiia dlia provaideryv pravovoi dopomohy [Advocacy for legal aid providers: a manual]*. Kyiv : Ukrainian Legal Aid Foundation [in Ukrainian].
7. Mizik, M., & Kisla, K. M. (2016). Analytichnyi zvit za rezultatamy doslidzhennia na temu: «Efektyvni instrumenty vplyvu hromadskosti na protses pryiniattia rishen orhanamy vlady» [Analytical report on the results of the study on the topic: «Effective tools for public influence on the decision-making process of government»]. Retrieved from <https://www.hubs.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/efektyvni-instrumenty-vplyvu-hromadskosti.pdf> [in Ukrainian].
8. Bezverkha, A., & Anderson, V. (2010). *Provedennia advokatsiinykh media-kampanii: Stratehiia aktyvnykh dii [Conducting advocacy media campaigns: Strategy of active actions]*. Kyiv: Open Society Foundations [in Ukrainian].

9. Kazmerkevich, P., Kovalenko, O., Gvozdik, O., & Titarenko, I. (2019). Hromadska uchast: pidhotovka analityky, advokatsiia ta vtilennia zmin [Public participation: preparation of analytics, advocacy and implementation of changes]. Kyiv : Yamchynsky O. V. [in Ukrainian].
10. Lekholetova, M., & Lyakh, T. (2020). Pidhotovka maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv do advokatsiinoi diialnosti [Preparation of future social workers for advocacy]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 2(96). 135–144. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.02/135-144> [in Ukrainian].
11. Pro zatverdzhennia Poriadku spriannia provedenniu hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady: postanova KМУ 5.11.2008 , № 976 [About the statement of the Order of assistance to carrying out public examination of activity of executive bodies: the resolution of KМУ 5.11.2008, № 976]. (2019, March 19). *Database «Legislation of Ukraine»*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
12. Pro zvernennia hromadian : Zakon Ukrainy 02.10.1996, № 393/96-VR [About citizens appeals : Law of Ukraine 02.10.1996, № 393/96-BP]. (2022, January 12). *Database «Legislation of Ukraine»*. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#top> [in Ukrainian].
13. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini : Zakon Ukrainy red. vid 17.06.2022, № 280/97-VR [On local self-government in Ukraine : Law of Ukraine of 17.06.2022, № 280/97-BP]. (2022, June 17). *Database «Legislation of Ukraine»*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
14. Spirina, T. P., & Lun, K. O. (2021). Nadannia intehrovanykh sotsialnykh posluh v Ukraini: mizhdystyplinarnyi pidkhid [Provision of integrated social services in Ukraine: interdisciplinary approach]. *Scientific journal «Innovative pedagogy»*. 40. 215–218. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.45> [in Ukrainian].
15. Stankevich-Volosyanchuk, O. I. (2013). Advokatsiia yak metod vplyvu [Advocacy as a method of influence]. Uzhhorod [in Ukrainian].